

Jsme v tom všichni společně

Diskusní hra simulující demokratický proces řešení problému

Anotace:

Přechod na nízkouhlíkovou ekonomiku s sebou přináší mnohé výzvy. Některé práce a činnosti je potřeba opustit, zároveň se objevují nové a mnohé další se ještě objeví, aniž bychom teď měli představu o jejich podobě.

Co když ale musí skončit práce, které jste zasvětili celý svůj život, jejíž plody navíc nepochybně prospívaly lidem? Navíc s odůvodněním, že vaše práce lidem a planetě ve skutečnosti naopak škodila? A co když se takové práci věnovali všichni okolo vás, celé město, celý kraj? Je možné jen beze slova zahodit svou minulost, které jste věřili? A kde bude teď vaše místo?

Při tak zásadních změnách, které nás čekají, je důležité mít stále na mysli, že jsme v tom všichni společně. Stejně jako musíme hledat cestu, jak dál, musíme být schopni uznat a ocenit dosavadní přínos toho, co opouštíme, a s vědomím společné cesty nenechat nikoho na holičkách.

Program je rolovou diskusní hrou, ve které se různí aktéři transformace snaží najít společnou řeč navzdory různým pohledům a očekáváním, jež si s transformací spojují.

Cíle a průběh:

- Účastnictvo porozumí klíčovým motivacím, o které se opírají postoje jednotlivých aktérů transformace.
- Účastnictvo posiluje schopnost nahlédnout rozdílné reality jednotlivých aktérů se záměrem začlenit je do reality své.
- Trénink diskuzních dovedností.

Parametry programu:

- Cílová skupina: 15+
- Časová dotace: 45 min
- Forma: diskusní rolová hra

Program - rolová hra:

Spravedlivá transformace je velmi komplexní téma, které zahrnuje velké množství aktérů. K popisu situace i rolí jsme proto nuceni přistoupit se značným zjednodušením. Jsme si vědomi, že toto zjednodušení může působit kontroverzně, v takovém případě doporučujeme udělat “krok zpět”, podívat se na problém s odstupem a zkusit se ponořit do rolí a situace s vědomím, že jde o hru, jejímž cílem je především najít v rámci demokratické diskuze třecí plochy v přáních a očekávání popsanych rolí, nikoliv porozumět tématu v celé jeho komplexitě.

Průběh:

Úvod (5)

Záměrem je zorientovat účastnictvo v následujícím dění.

- Představte
 - téma – spravedlivá transformace (viz infobox), přechod na nízkouhlíkovou energetiku,
 - kontext – navazující práce s plakátovou výstavou / lidstvo se nachází v situaci, kdy musí s ohledem na zhoršující se dopady klimatické změny přehodnotit své fungování postavené na spalování fosilních paliv,
 - plán a záměr setkání – vyzkoušet si rolovou diskuzní hru, simulovat demokratický proces řešení problému, trénovat diskuzní dovednosti.

Příprava (10)

Záměrem je zasvětit účastnictvo do modelové situace a následného procesu a uvést je do jejich nových rolí.

- Popište situaci, ve které se nacházíme, jaký bude další proces a co je cílem diskuze.
 - *Situace:*
 - *Stát určil datum konce těžby uhlí.*
 - *Je potřeba zavřít uhelný důl.*
 - *Situace dopadá na hodně lidí a aktérů v regionu a je třeba si říct, jak se s ní vypořádat.*
 - *Žijeme v demokratickém světě → chceme demokratický proces, ve kterém jsou slyšeny a zohledněny obavy a očekávání dotčených.*
 - *Cíl:*
 - *V rámci diskuze simulovat demokratický proces při řešení problému a v jeho průběhu najít třecí plochy v očekávání a potřebách jednotlivých aktérů.*
 - *(Najít cesty, jak potenciální konflikty ošetřit.)*

- Představte stručně role (stačí na úrovni názvu, účastnictvo bude mít poté čas se s rolí seznámit).
- Rozdělte účastnictvo do skupin dle počtu rolí, se kterými budete pracovat (jedna skupina = jedna role). Pro účely této metodiky byl zpracován popis pěti rolí (viz níže), tedy v našem případě bude pět skupin (zaměstnanci dolu, vlastníci, klimatické hnutí, budoucí generace, facilitace).
- Vysvětlete, co bude cílem následující skupinové práce:
 - *Přečtěte si text popisující vaši roli, ve skupině si vyjasněte, jak roli rozumíte. Zodpovězte si postupně společně otázky:*
 - *Kdo jste?*
 - *Jak jste spojeni s dolem?*
 - *Co pro vás uzavření dolu znamená?*
 - *Co potřebujete? Z čeho máte obavy?*
 - *Připravte si minutové shrnutí vaší situace, formulujte společně, co je pro vás důležité, co musí zaznít.*
- Rozdejte do skupin texty popisující role a zopakujte zadání skupinové práce.
- Nejdříve individuální čtení, pak nechte skupinám čas na sladění a přípravu, odpovídejte na vyjasňující otázky, směřující k pochopení popisu rolí a průběhu diskuze.
- Konzultujte s facilitační skupinou, jak vést celý proces.

Diskuze (15)

Záměrem je zažít si diskuzi, trénovat při ní formulaci názorů a postojů a posilovat schopnost vnímat a přijímat rozdílné perspektivy diskutujících. Je vhodné si předem vyjasnit rozdíl mezi diskuzí a debatou/obhajobou stanoviska (viz infobox).

- Nově rozdělte účastnictvo do diskuzních skupin, ve kterých je zastoupena každá z rolí (v našem případě tedy bude v diskuzních skupinách vždy zastoupena role facilitační, zaměstnanecká, vlastnická, aktivistická a role budoucích generací – jednu roli v diskuzní skupině může zastupovat i více lidí, pokud není počet lidí v celé třídě dělitelný pěti).
- Zopakujte zadání diskuze:
 - *Cíl diskuze:*
 - *Najít třecí plochy jednotlivých postojů.*
 - *Vybrat společně z pojmenovaných třecích ploch tu, kterou skupina považuje za nejzásadnější, za prioritní k řešení. Tento výběr odůvodnit.*
 - *Pravidla a průběh diskuze:*
 - *Diskuzi vede facilitátor – příklad jak vést diskuzi viz zadání facilitační role.*
 - *V diskuzi se pravděpodobně nedoberete řešení identifikovaných problémů - nevádí to, není to cílem.*
- Pozn.: Je vhodné uzavřít diskuzní část s tímto ujištěním a případné frustraci se věnovat v závěrečné reflexi.
- Předejte slovo facilitujícím a hlídejte čas vymezený pro diskuzi.
- Po ukončení diskuzí nechte skupiny představit a odůvodnit, kterou z třecích ploch vnímají jako prioritní k řešení.
- Poděkujte všem za jejich práci a přesuňte se ke společné analýze.

Závěr - reflexe (15)

Záměrem je analýza prožitku, sladování různě vnímaného dění a společné učení.

Reflexi vedte po lince pocity - postřehy/popis - zobecnění - ponaučení. Níže jsou vypsány příklady otázek (není nutné projít všechny otázky) pro jednotlivé fáze reflexe.

- Pocity - odvětrání emocí umožní přejít do další fáze reflexe a věnovat se obsahu a průběhu:
 - Jaké to pro vás bylo?
 - Co ve vás teď nejvíce rezonuje?
- Popis - vzpomínání na to, co se odehrálo, sjednocování různých realit zúčastněných:
 - Co se dělo v průběhu diskuze?
 - Co pro vás bylo důležitým momentem?
 - Jaké klíčové informace/teze zazněly?
 - Jak fungovala/reagovala vaše skupina?
- Zobecnění - přetavení zkušenosti v obecnější principy:
 - Co v průběhu diskuze fungovalo/nefungovalo?
 - Co jste se dnes naučili o sobě/vaší skupině/třídě/světě?
- Ponaučení - vztahení k vlastnímu životu, k budoucí praxi:
 - Co byste o této zkušenosti řekli lidem, kteří tu dnes nebyli?
 - Co si z diskuze (z jejího obsahu i průběhu) můžete odnést?
 - Co je podle vás pro spravedlivou transformaci klíčové?
 - Jaké si z dneška odnášíte otázky?
 - O čem byste se chtěli dozvědět víc?
 - Jak využijete to, co jste se dnes naučili, co jste si vyzkoušeli?

Rolová hra - podklady

Situace:

- Stát určil datum konce těžby uhlí.
- Je potřeba zavřít uhelný důl.
- Situace dopadá na hodně lidí a aktérů v regionu a je třeba si říct, jak se s ní vypořádat.
- Žijeme v demokratickém světě → chceme demokratický proces, ve kterém jsou slyšeny a zohledněny obavy a očekávání dotčených.

Cíl:

- Simulovat demokratický proces při řešení problému a v jeho průběhu najít třecí plochy v očekávání a potřebách jednotlivých aktérů.
- (Najít cesty, jak potenciální konflikty ošetřit.)

Role:

Výpis rolí není vyčerpávající a je do jisté míry generalizující, uvedené pozice mají sloužit pro představu o provázanosti vztahů a činností spojených s těžbou. Pro účely diskusní hry jsou níže podrobněji popsány jen vybrané role (podtržené). Jako rozšíření tohoto programu je možné společně se studujícími obdobným způsobem analyzovat a popsat i další role, aby je bylo možno zařadit do hry.

- Vedoucí a vlastnické pozice - CEO (firma), akcionáři, majoritní vlastník
- Zaměstnanecké pozice - zaměstnanci dolu, zaměstnanci návazných provozů, odbory, zaměstnanci ve službách
- Zájmové skupiny - místní obyvatelé, místní podnikatelé, ochránci přírody, klimatické hnutí, spotřebitelé
- Instituce - místní správa, úřad práce, školy, ministerstva, facilitace (průvodcování skupinovým procesem)
- Hlasy, které nejsou slyšet - budoucí generace, Gaia

Níže uvedené popisy rolí vytiskněte a nastříhejte v dostatečném počtu, aby měli všichni v diskusních skupinách svůj vlastní text.

Zaměstnanci dolu

Jak jsou s fungováním dolu spojeni:

- Práce v dole je zdrojem peněz pro jejich obživu.
- Práce je součástí jejich identity – považují ji za prestižní a smysluplnou, protože dodávají lidem v celé ČR energii.

Co pro ně jeho zavření znamená:

- Možná budou muset hledat novou práci, pravděpodobně i ve zcela jiném oboru.

Co potřebují:

- Mít zajištěný stejný životní standard jako doteď.
- Uznání dosavadního přínosu jejich práce pro celou společnost.

Z čeho mají obavy:

- Ukončení těžby bude znamenat odliv lidí, včetně rodinných příslušníků, např. dětí, z regionu.
 - Ztráta smyslu(plné činnosti).
-

Akcionáři/vlastníci těžební firmy

Jak jsou s fungováním dolu spojeni:

- Těžební firma, kterou vlastní, jim generuje zisk. Tento zisk jim plyne z vlastnictví (třeba jen částečného, skrz akcie) a není výsledkem jejich práce.

Co pro ně jeho zavření znamená:

- Ukončení fungování dolu znamená uzavření zdroje jejich příjmů.

Co potřebují:

- Potřebují, aby těžba trvala co nejdéle. Čím déle těžba trvá, tím déle z ní mají příjmy.

Z čeho mají obavy:

- Nejistota nebo nestabilita, které náhlé ukončení zdrojů přinese.
 - Zmařená investice - investovali s očekáváním, že se jejich příjmy budou časem zvyšovat, zavření dolu to znemožňuje.
-

Klimatické hnutí

Jak jsou s fungováním dolu spojeni:

- Svými aktivitami se snaží upozorňovat a případně i zabránit environmentálním a sociálním důsledkům pokračující těžby.
- Vnáší jiné perspektivy než čistě ekonomické.

Co pro ně jeho zavření znamená:

- Je to očekávaný výsledek jejich snah, ukončení těžby považují za klíčový krok pro zlepšení stavu klimatu.

Co potřebují:

- Být přizváni k diskuzím a být bráni vážně a s respektem.

Z čeho mají obavy:

- Jak uzavření dolu dopadne na zaměstnance, místní obyvatelstvo a celý region.
 - Z toho, že za své činy a názory budou potrestáni a společensky odsouzeni.
-

Budoucí generace

Jak jsou s fungováním dolu spojeni:

- Těžba fosilních paliv vede ke změnám klimatu, které zhoršují podmínky pro život na Zemi.
- Určité regiony jsou uvřženy do závislosti na těžbě, což určuje to, co se v regionu bude dít.

Co pro ně jeho zavření znamená:

- Musí přijmout důsledky rozhodnutí předchozích generací.

Co potřebují:

- Aby jejich perspektiva byla brána v potaz, aby pohled do budoucnosti měl v diskuzi stejnou váhu jako např. ekonomické důsledky tady a teď.

Z čeho mají obavy:

- Že nikdo nebude zastupovat jejich hlas.
 - Že někdo dezinterpretuje jejich hlas se záměrem protlačit svůj vlastní zájem.
-

Facilitace

Co to je:

Facilitace je provázení skupinovými procesy (diskuze, plánování, formulování cílů, reflexe fungování, ...), slouží jak k usnadnění společné práce, tak k posílení vzájemné důvěry. Cílem je ve spolupráci se skupinou aktivně hledat místa, kde je možné si vzájemně porozumět, a díky tomu vidět kam společně jdeme a proč.

Jaká je tvoje role, na co si dávat pozor:

Provázení diskuzí – jsi někdo, kdo bdí nad procesem a směřováním diskuze. Tvým cílem je posunutí stavu diskuze o daném tématu na vyšší úroveň. Na základě znalosti účastnictva a jeho pozic si můžeš představit, kam by se asi diskuze mohla ubírat, kde by mohly nastat problémy, a jak by se na ně dalo reagovat.

Viditelné sympatie k některé ze stran jsou nepatřičné, protože máš v procesu silnější mocenskou pozici než ostatní. Facilitátorskou misí je podpořit všechny zúčastněné v přemýšlení, podpořit plnou participaci – různé perspektivy, různé hlasy, vzájemné porozumění, posilovat řešení zahrnující zájmy a obavy všech, kultivovat sdílenou odpovědnost.

Návrh na postup:

- Uvedte záměr setkání:
 - Seznámit se s postoji jednotlivých aktérů – nastínění situace.
 - Najít třecí plochy v jejich očekávání a potřebách – zkoumání situace.
 - Společně vybrat nejpalčivější problém k řešení – společná domluva.
- Popište praktické věci:
 - Vysvětlete, jak bude diskuze probíhat, kolik na ni bude času, jaká jsou případně pravidla a principy diskuze (není cílem “vyhrát” nad ostatními, mluví jeden člověk – hlásíme se o slovo, ...)
 - Popište vaši roli – řídíte proces, garantujete dodržování pravidel, udělujete slovo, hlídáte čas, ...
 - Dejte prostor na dotazy.
- 1. Kolečko, ve kterém (během 1 minuty) zúčastnění popíší s čím přichází, vlastní postoj, obavy, ...
- 2. Prostor pro dotazy na vyjasnění.
- 3. Společné hledání třecích ploch:
 - Ptejte se:
 - *Kde vidíte rozpory v potřebách jednotlivých aktérů?*
 - *Naplnění jakých potřeb vede k ohrožení potřeb někoho jiného?*
 - Identifikované rozpory zaznamenávejte na pro všechny viditelné místo.
- 4. Společná domluva:
 - Ptejte se:
 - *Který z pojmenovaných rozporů budeme řešit jako první a proč?*
 - *Tip: Možno vyzkoušet diskuzi s použitím výroků, trénink parafrázování a navazování, viz Metodický infobox.*
 - Udělujte slovo mluvčím, dle pořadí, v jakém se hlásí do diskuze, doptávejte se na důvody jejich návrhu, ověřujte porozumění.

Infobox:

Diskuze vs. debata

Debata: Spor, v němž argumentujeme pro svůj postoj s cílem přesvědčit druhé o jeho správnosti. Předpokladem debaty je mít vyjasněné vlastní stanovisko. Převládá obhajoba svého stanoviska.

Diskuze: Zaměřené zkoumání společného zájmu bez předem stanoveného závěru s cílem dobrat se hlubšího a úplnějšího pochopení problému. Mohu a nemusím mít vyjasněné své stanovisko. Převládá prozkoumávání vlastní i jiných perspektiv. Vyžaduje otevřené zkoumání a upřímnou zvědavost.

Facilitace

Facilitace je provázení skupinovými procesy (diskuze, plánování, formulování cílů, reflexe fungování, ...), slouží jak k usnadnění společné práce, tak k posílení vzájemné důvěry. Cílem je ve spolupráci se skupinou aktivně hledat místa, kde je možné si vzájemně porozumět, a díky tomu vidět kam společně jdeme a proč.

Provázení diskuzí – bdění nad procesem a směřováním diskuze. Cílem je posunutí stavu diskuze o daném tématu na vyšší úroveň. Na základě znalosti účasti a jeho pozic je možné si představit, kam by se asi diskuze mohla ubírat, kde by mohly nastat problémy, a jak by se na ně dalo reagovat.

Facilitátorskou misí je podpořit všechny zúčastněné v přemýšlení, podpořit plnou participaci – různé perspektivy, různé hlasy, vzájemné porozumění, posilovat řešení zahrnující zájmy a obavy všech, kultivovat sdílenou odpovědnost.

Spravedlivá transformace

V Česku máme celé regiony, které na energetickém průmyslu stojí. Jedním z nejdůležitějších aspektů jsou lidé, kteří dosud ve fosilní infrastruktuře pracovali, často za poměrně kvalitních podmínek a společenské prestiže. Doposud jsme díky nim mohli mít dostupnou energii a teplo, na což byli i hrdí. Bylo by nezodpovědné nechat tyto lidi napospas osudu při odstavení jednotlivých sektorů. Proto byl zaveden pojem spravedlivá transformace. Transformace naší ekonomiky a našeho průmyslu na nízkoemisní totiž bude spravedlivá pouze tehdy, když nenecháme na holičkách pracující, kteří kvůli zelenějšímu hospodářství přijdou o dobré zaměstnání.

Příklad rámce pro tvorbu politik i hodnocení dosavadní transformace přináší platforma [Re-set](#), publikovaný jako [7 principů pro skutečně spravedlivou transformaci](#). Při formulaci těchto principů, vycházeli z domácích dat, zahraničních zkušeností a současně ze základních hodnot ekologické odpovědnosti, sociální spravedlnosti, a demokratické samosprávy.

1. Změna odpovídající naléhavosti situace: aktivně snižovat emise a spotřebu.
2. Skutečná, ne falešná řešení: vyhnout se prohlubování problémů.
3. Peníze a energii pro lidi a regiony: podpořit dotčené oblasti a komunity.
4. Práci a důstojnost pro všechny: zajistit stabilní a udržitelné lokální ekonomiky.
5. Znečišťovatel platí: náklady transformace mají nést ti, kdo problémy způsobili a mohou si to dovolit.
6. Narovnání nerovností: podpora pro historicky sociálně a ekonomicky znevýhodněné regiony.
7. Právo rozhodovat o svých životech: zapojit lidi do rozhodování na všech úrovních.

Tip na rozšíření programu o práci s principy spravedlivé transformace viz metodický infobox.

Zelená dohoda pro Evropu

[Zelená dohoda pro Evropu](#) je strategií EU pro dosažení jejího klimatického cíle – klimatické neutrality – do roku 2050. Zelenou dohodu pro Evropu vydala Komise v prosinci 2019 a Evropská rada ji na svém prosincovém zasedání vzala na vědomí. Členské státy se zavázaly snížit do roku 2030 čisté emise skleníkových plynů v EU ve srovnání s úrovními v roce 1990 alespoň o 55 %. Tento cíl je právně závazný.

Dosažení klimatické neutrality do roku 2050 bude pro některé členské státy a regiony obtížnější než pro jiné. Některé jsou například více závislé na fosilních palivech nebo mají průmyslová odvětví s vysokými emisemi uhlíku, která zaměstnávají značné množství lidí. EU proto zavedla mechanismus pro spravedlivou transformaci s cílem poskytnout finanční a technickou podporu regionům, které jsou přechodem na nízkouhlíkové hospodářství nejvíce postiženy.

Metodický infobox

Hru je možné v případě dostatku času rozšířit směrem k přípravě a doplnit více vstupů vztahujících se ke spravedlivé transformaci. Je možné na ni navázat hledáním kolektivně přijatelných řešení popsanych třech ploch a vybraných prioritních problémů. A také je možné pro diskuzi zvolit níže uvedenou formu s použitím výroků, která diskuzi zpomaluje a kultivuje a slouží k tréninku diskuzních dovedností, jako jsou naslouchání, navazování a parafrázování.

Principy spravedlivé transformace

Příklad rámce pro tvorbu politik i hodnocení dosavadní transformace přináší platforma [Re-set](#), publikovaný jako [7 principů pro skutečně spravedlivou transformaci](#). Při formulaci těchto principů, vycházeli z domácích dat, zahraničních zkušeností a současně ze základních hodnot ekologické odpovědnosti, sociální spravedlnosti, a demokratické samosprávy.

1. Změna odpovídající naléhavosti situace: aktivně snižovat emise a spotřebu.
2. Skutečná, ne falešná řešení: vyhnout se prohlubování problémů.
3. Peníze a energii pro lidi a regiony: podpořit dotčené oblasti a komunity.
4. Práci a důstojnost pro všechny: zajistit stabilní a udržitelné lokální ekonomiky.
5. Znečišťovatel platí: náklady transformace mají nést ti, kdo problémy způsobili a mohou si to dovolit.
6. Narovnání nerovností: podpora pro historicky sociálně a ekonomicky znevýhodněné regiony.
7. Právo rozhodovat o svých životech: zapojit lidi do rozhodování na všech úrovních.

Pro rozšíření představy o tom, co znamená spravedlivá transformace, a pro vymezení diskuze a prostoru pro hledání případných řešení, je možné pracovat s výše uvedenými principy, např.:

- Jednoduše frontálně je představit, po dobu diskuze mít jejich znění na viditelném místě, aby se k nim mohli diskutující v průběhu programu vztahovat.
- Pracovat s doplňujícími texty v [publikaci](#) platformy Re-set:
 - Společně diskutovat nad tím, jak popsáním principům rozumíme, podrobit kritice klíčové teze a myšlenky v textech.
 - Zadat skupinovou práci, ve které si skupiny připraví prezentaci jednotlivých principů pro zbytek třídy.
 - V rámci přípravy na hodinu je možné zadat i jako samostudium.
- V rámci diskuze směřující k hledání řešení problémů konfrontovat návrhy s jednotlivými principy.

Diskuze s použitím výroků

- Instrukce: Budeme společně hledat, který z pojmenovaných rozporů budeme řešit jako první, připravte si zdůvodnění proč.
- Budeme diskutovat s použitím výroků. Reagujte na ostatní pouze s použitím jednoho z nich. Rozmístěte vybrané formulace napsané na papírcích mezi diskutující.
 - Říkáš, že....
(ověřování porozumění)
 - Rozumím tomu správně, že . . . ?
(ověřování porozumění - umožňuje zapojení, i když nemám tolik vědomostí)
 - Souhlasím s . . . a chci doplnit . . .
(souhlasné navázání - je třeba skutečně konkretizovat, s čím souhlasím)
 - Částečně souhlasím s . . . , ale . . .
 - Nesouhlasím s . . . , protože . . .
(nesouhlasné navázání)
- Zopakujte svou roli:
 - Udělujete slovo, ať může mluvit vždy jeden člověk v jeden čas.
 - Sledujte a připomínejte dodržování instrukcí/pravidel diskuze.
- Otevřete diskuzi:
 - *Prosím o nominaci na nejpalčivější problém hodný řešení.*
- Na závěr diskuze nechte hlasovat, který z problémů společně vyberete.